

DOCUMENTELE AUTORITĂȚILOR URBANE DIN LIPOVA (1455-1548)

*Adrian Magina**

Cuvinte cheie: Lipova, Banat, instituții urbane, documente

Keywords: Lipova, Banat, urban institutions, documents

Așezată pe valea râului Mureș, Lipova a fost unul dintre cele mai importante centre urbane ale Banatului medieval. Menționat documentar la începutul secolului al XIV-lea, orașul a beneficiat de faptul că se afla în directă legătură cu ruta sării de pe râul Mureș. Orașul continuă să se dezvolte în secolele următoare, aici fiind pomenită o cămară de sare și un oficiu fiscal. În afara structurilor economice este amintită, încă de la începutul secolului al XIV-lea, existența unei parohii catolice și a unui claustru franciscan. În secolul al XV-lea, orașul și teritoriile învecinate, prin zalogiri ori donații, trec prin mâna mai multor proprietari. Destul de târziu, în 1475, se menționează dreptul de târg anual, de care orașul dispunea. În cursul luptelor pentru tron din prima jumătate a secolului al XVI-lea, orașul se raliază cauzei lui Ioan Szapolyai, care, pentru o vreme, și-a stabilit chiar sediul aici. Pentru a recompensa fidelitatea locuitorilor, Szapolyai acordă orașului, în anul 1529, aceleași libertăți și prerogative de care se bucurau orașele libere regești. Lipova nu a ajuns să se bucure prea multă vreme de statutul dobândit. Presiunea otomană, resimțită asupra Ungariei, și-a făcut efectul în anul 1551 când, în urma unei campanii violente, orașul de pe valea Mureșului avea să intre în mâna trupelor Semilunii. Recuperat de către creștini, avea să fie cucerit definitiv de către turci în anul 1552. În afara unei perioade de aproape două decenii, la finalul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, orașul a rămas atașat teritoriilor otomane până la revenirea habsburgică de la finalul veacului al XVII-lea¹. Aceasta ar fi, în linii foarte generale, evoluția centrului urban de pe

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: adimagina@gmail.com.

¹ În linii mari istoria Lipovei a fost suprină în *Temes vármegye* (= Magyarország vármegyei és városai), ed. Borovszky Samu, Budapeșt, f.a, p. 64-65; Fabián Gábor, *Arad vármegye leirása, históriai, geographiai és statisztikai tekintetben*, Buda, 1835, p. 61-65, 148-151 și mai nou la Petrovics István, *Lippa város igazgatásának és kézműiparának néhány kérdése a késő középkorban*, în *Pénztörténet – gazdaságtörténet: tanulmányok Buza János 70. születésnapjára*,

valea Mureșului. Din punct de vedere al instituțiilor urbane și a documentelor emise de acestea, până de curând se știau foarte puține lucruri.

Istoria instituțiilor urbane ale Lipovei trebuie conectată la istoria urbană a Banatului în general. Din păcate, istoriografia a putut reconstitui doar imagini parțiale a modului cum funcționau orașele bănățene, pentru că foarte puține documente au supraviețuit. O inventariere de dată recentă contabiliza circa 150 de documente ale instituțiilor urbane bănățene care au supraviețuit până în prezent. În jur de 80% dintre acestea provin de la Caransebeș, oraș care a scăpat cuceririi otomane până în anul 1658. Din Banatul de câmpie au fost identificate 18 acte ce au supraviețuit distrugerilor, toate fiind emise în secolele XV-XVI². Treisprezece piese, din cele 18, au fost redactate de către autoritățile Lipovei în perioada 1455-1548, dintre care doar două au văzut lumina tiparului. Nu este exclus ca în afara celor identificate până acum să mai existe altele, ce urmează a fi găsite prin diverse arhive din Ungaria, Slovacia, Austria sau România. Cu toate că nu sunt foarte numeroase, ele oferă ocazia unei analize asupra vieții urbane din Banat în secolele XV-XVI. Introspecția respectivă a fost parțial realizată de către István Petrovics, pe baza actelor emise de juzi și de jurați până în anul 1526. Este singurul centru urban din zona de câmpie unde astfel investigații se pot face, în lipsa documentației privitoare la celelalte orașe bănățene.

Din punct de vedere al componenței organelor administrative, Lipova nu diferă de alte centre ale regatului. Orașul era condus de către un jude primar, ce apare întotdeauna în documente sub forma *iudex*, *iudex de Lyppa*, *iudex civitatis Lyppa*. El era însoțit în activitatea sa, de obicei, de către 12 jurați (*iurati cives*)³. Doar în două cazuri numărul juraților prezenți a fost de 11, cel mai probabil datorită faptului că unul dintre ei lipsea în momentul redactării actului. Informații interesante se pot desprinde în privința componenței consiliului orașenesc. Se pare că era o constantă ca juzii să fie aleși dintre meseriașii orașului. Astfel, în 1455 în fruntea Lipovei era menționat Simon pelfifex (blănarul, cojocarul), în 1516 și 1520 era în funcție Petru Faber (fierarul), iar în perioada 1539-1544 apare menționat Petru Szabó (croitorul)⁴.

ed. Bessenyei József, Draskóczy István, Budapest-Miskolc, 2009, p. 292-297.

² Livia Magina, *The memory of writing in the banatian municipal institutions during the fifteenth-seventeenth centuries*, material în curs de apariție în suplimentul revistei *Transylvanian Review*, 2013.

³ Petrovics I., *Lippa város*, p. 294.

⁴ A se vedea documentele de la finalul studiului și Petrovics, *Lippa város*, p. 295.

Observații similare se pot face și în privința juraților. Spre exemplu, în actul din 1514, patru dintre ei fac parte din rândul meseriașilor (Franciscus Corrigiator - curelarul, Gaspar Aurifaber – aurarul/argintarul, Paulus Kalmar - negustorul, Emericus Ollipar – olarul). În 1520 numărul celor care reprezintă breslele este chiar mai mare ajungând la 5 (Paulus Kalmar, Gaspar Aurifaber, Emericus Ollipar, Georgius Kowach - fierarul, Nicolaus Zabo – croitorul). Numărul de 4-5 meseriași prezenți în conducerea orașului se păstrează constant și pe parcursul deceniilor următoare, oferind indicații asupra activităților economice din oraș. Astfel, actele consemnează negustori (Paulus Kalmar, Nicolaus Kalmar⁵, Martinus Kalmar), un meșter arcar (Philippus Arcupar/Philippus Igyartha), un altul care produce scuturi (Ioannes Paysgyartha), doi măcelari (Blasius Mezaros, Nicolaus Mezaros), un tâmplar (Anthonius Mensipar) și un meșter săbier (Stephanus Chyzar)⁶. Cariera unora dintre jurați poate fi urmărită pe parcursul mai multor decenii. Spre exemplu, Francisc curelarul este membru al consiliului în 1514, dar îl regăsim și 11 ani mai târziu, în actul din 1525 (Franciscus Zygeartha). Un alt caz este al lui Ioan Danchak care, în 1520 și 1525, se numără printre jurați pentru ca în 1531 să ocupe funcția de jude primar al orașului. Frapează numărul mare de literați/dieci, care se înmulțesc în consiliu spre mijlocul secolului al XVI-lea. Dacă în primele acte nu apar deloc, începând cu 1539 sunt menționați în toate documentele eminate de către autoritățile urbane, cu o frecvență mai mare pe la mijlocul deceniului (2-3 literați membri ai consiliului).

Tipicul documentelor provenind de la Lipova este în mare același. Judele, împreună cu jurații dau de știre tuturor că, prin intermediul actului respectiv, este validată o anumită tranzacție, de obicei o vânzare-cumpărare. Există totuși două cazuri care nu se încadrează în cele amintite. Primul provine din 1455, fiind o scrisoare prin care orașul solicită asistență contra ereziei și schismei. Destinat lui Ioan de Capistrano, documentul este o emanație a întregii comunități, ale cărei doleanțe sunt transpuse prin intermediul autorităților urbane. Al doilea dintre aceste acte care nu respectă formularistica este emis în 1482 și privește o problemă privată a unui cetățean, în conflictul care îl are cu o nobilă doamnă, văduva lui Ioan de Variaș. Fiind probabil unul dintre

⁵ Numele lui real a fost Nicolae Cheke (*Nicolaus Cheke mercator civis huius civitatis*). În același document este denumit și Nicolaus Cheke Kalmar, varianta maghiară pentru mercator – Magyar Országos Levéltár (MOL), Diplomatikai levéltár (DI), nr. 38469.

⁶ Pot fi bănuți ca fiind meșteri Andreas Statipar și Ioannes Statupar, fără a avea siguranța meseriei pe care o practică (produc elemente decorative?).

personajele de vază ale orașului, ori poate chiar unul dintre jurați, judele Lipovei intervine în favoarea sa solicitând nobilei să-i redea fiica înapoi. Analizând perioada emiterii documentelor se poate ușor observa că cele mai multe au fost scrise ori la începutul, ori la finalul anului. Astfel, 5 provin din luna decembrie (patru scrise chiar în ajunul Crăciunului), 4 din martie, câte unul din februarie, iunie și septembrie, iar unul nu este datat.

Informațiile conținute de aceste documente nu indică numai structura autorităților urbane ci o serie de realități specifice zonei Mureșului în veacurile XV-XVI. Elementele de ordin geografic sunt puține (două dealuri, numite Vas și Zryniak), dificil de identificat în prezent, mai ales datorită modificărilor de peisaj prin care a trecut zona în ultimele două-trei sute ani. Topografia urbană este de asemenea dificil de reconstituit. Casele, după cum arată documentele, erau destul de apropiate dar despărțite de terenuri ori grădini. De câteva ori apare piața centrală (*teatrum civitatis*), în vecinătatea căreia se vând anumite imobile. Transpar și numele câtorva străzi. Frecvent se întâlnește strada orașului (*platea civitatis*), probabil artera principală a centrului urban. O alta este strada Sf. Ludovic, aproape sigur numită așa din cauza conventului franciscan situat acolo, stradă care la 1548 era în apropierea zidului orașului (*murus civitatis*). Este unul dintre puținele indicii documentare despre fortificația orașului în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Sunt de remarcat terenul orașului (*terra civitatis*), posibil așezat la periferie, și un drum public (*via publica*) care trecea prin zona cultivată cu viță de vie. Mai multe elemente de topografie urbană regăsim în documentele de la începutul secolului al XVII-lea⁷. În mod cert ele exprimă unele realități anterioare, dar parțial se datorează și intervențiilor din epoca otomană. În acest caz e dificil de surprins până unde s-a păstrat configurația medievală și unde s-a suprapus cea otomană. Schimbările survenite în perioada modernă fac foarte dificile astfel de determinări.

Zona Aradului, a dealurilor Lipovei în special, a fost prin tradiție una viticolă. De aceea printre actele de vânzare emise de autoritățile orașenești regăsim viile din proximitate. La 1479, în fața judei și a juraților centrului urban de pe valea Mureșului era reglementată situația unei vii numită Domomal. Aproape jumătate de secol mai târziu, executorul testamentar al răposatei Ursula Danchul, Mathias Zygeartho (curelarul) din Timișoara,

⁷ Adrian Magina, *Lipova at the beginning of the 17th century. Documentary contribution*, în *Itinerarii istoriografice. Studii în onoarea istoricului Costin Feneșan*, ed. Dumitru Țeicu, Rudolf Gräf, Cluj-Napoca, 2011, p. 297-321.

a vândut lui Nicolae Kalmar (negustorul), pentru suma de 88 de florini, o vie situată pe dealul Vas⁸. Probabil era o bucată de vie însemnată de vreme ce suma respectivă a fost mai mare decât cea cu care se vindeau de obicei casele, fânațele sau morile din oraș. Singura vânzare a unui fânaț provine din 1544, suma fiind însă mică (6 florini și 25 de denari), comparativ cu prețul caselor din oraș sau chiar al fânațelor din proximitatea altor centre urbane bănățene⁹. În privința morilor, singurul act emis de autoritățile urbane care le consemnează provine din 1514. Atunci Simon Masas, George Doka cu soția și Ștefan Masas au vândut lui Ioan Sebesy, pentru suma de 50 de florini, o moară a lor situată pe râul Mureș, învecinată spre răsărit cu moara lui Mathia Molnar (morarul), spre miazăzi cu drumul public, spre apus cu moara lui Toma Chery, iar spre miazănoapte cu râul Mureș. Documentul surprinde pe de o parte stăpânirea în comun a instalațiilor de morărit, dar în același timp numărul lor, pentru că într-un spațiu relativ restrâns de vecinătăți funcționau trei asemenea stabilimente. Este de la sine înțeles situarea lor pe râul Mureș, dar aproape de drumul public, pentru accesul facil la resursele de panificație. În afara morilor, foarte importantă se dovedește a fi menționarea măcelăriei orașului (*maccello civitatis*), situată în apropierea pieței centrale, singura consemnată documentar într-un centru urban bănățean. Funcționarea măcelăriei trebuie corelată cu prezența a doi măcelari între jurații orașului, ocupație importantă și probabil bănoasă, care i-a propulsat pe cei doi pe scara socială. Trebuie să ne imaginăm că diverșii meseriași menționați în Lipova au lucrat într-un cadru organizat oferit de prezența breslelor. Chiar dacă nu există mărturii directe despre ele (mențiuni documentare, statute păstrate), situația trebuie să fi fost similară cu ceea ce se întâmpla în restul regatului.

Un ultim set de informații pe care documentele îl oferă este legat de cadrul etnic și confesional al zonei. Într-un document din anul 1475 erau consemnate peste 100 de nume ale locuitorilor din Lipova. Dintre acestea, circa o treime exprimă ocupații (*faber, literatus pellifex, varga* etc), majoritatea având rezonanță maghiară¹⁰. Structura etnică și confesională a zonei nu a fost totuși omogenă. O dovedește actul din 1455, când cetățenii Lipovei îi solicită lui Ioan de Capistrano să vină în mediul lor pentru a extirpa păgânii (ereticii), schismaticii și necredincioșii. Este de închipuit că atunci când se referă la

⁸ În anul 1526 chiar este numit promontorium Vashegh – Dl. 38469.

⁹ Spre exemplu la Caransebeș un fânaț se vindea în 1582 pentru suma de 18 florini - Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440-1653)*, Timișoara, 1982, p. 64.

¹⁰ Dl. 17660.

schismatici, documentul face referire la populația românească și sârbească. Un român (*Olah*) găsim inclusiv între jurații orașului, semn că nu existau nici un fel de discriminări în acest sens.

Datorită evenimentelor politice și militare de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui următor, în arealul Lipovei se așează din ce în ce mai mulți sârbi care, parțial, vor modifica structura etnică a regiunii. În documentele de față îi regăsim în două rânduri (numerele IX-X). Comunitatea sârbească pare bine organizată, cu instituții proprii (un voievod și un episcop). Amintirea casei episcopului sârbesc, precum și a unui preot de aceeași etnie, denotă o organizare ecleziastică ortodoxă bine structurată în centrul de pe valea Mureșului. Biserica de rit răsăritean a funcționat în paralel cu cea romano-catolică, foarte bine reprezentată la nivelul orașului. Ni s-a păstrat numele unui preot, Tobias, care și-a vândut partea de casă rămasă moștenire de la tatăl său. Aproape sigur funcționa la una din bisericile sau capelele de rit roman, menționate în aceeași perioadă în oraș. Un rol activ l-au avut franciscanii minoriți de la conventul Sf. Ludovic. Gardianul Francisc de Lipova s-a implicat activ în viața comunității. Probabil el a fost cel care a suferit și persecuțiile adepților Reformei care, cu puțin timp înainte de căderea orașului sub otomani (1551), au devastat conventul și au maltratată călugării. Alături de claustrul franciscan, documentele amintesc alte două așezăminte monahale: al Sf. Fecioare Maria și al beghinelor¹¹.

Actele autorităților urbane ale Lipovei oferă așadar posibilitatea sondării unui segment temporal de aproape 100 de ani din istoria unui centru urban bănățean. Ele redau o multitudine de aspecte care ne permit o mai bună înțelegere a mediului social, economic și religios al Banatului medieval.

¹¹ Dl. 38489; Adrian Magina, *De la excludere la coabitare. Biserici tradiționale, Reformă și Islam în Banat (1500-1700)*, Cluj-Napoca, 2011, p. 50 (nota 192), 71.

ANEXE

I

1455, 18 septembrie, Lipova

Originalul se păstra la Abruzzo, în arhiva Capistrano.

Ediții: Luca Wadding, *Annales minorum Seu Trium Ordinum A. S. Francisco Institutorum*, tom VI, Lugduni, 1648, p. 157; *Ibidem*, vol. XII (ed. J. M. Fonseca), Roma, 1735, p. 260.

Adalékok Délmagyarország történetéhez. II. Lippa város birájának, esküdteinek, polgárainak és vendégeinek levele Kapisztrán Jánoshoz, în Történelmi és Régészeti Értesítő. A Délmagyarországi történelmi és Régészeti Muzeumtársulat Közlönye, 1903, p. 97.

Judele, jurații, cetățenii și oaspeții orașului Lipova îi cer lui Ioan de Capestrano să vină printre ei pentru a-i converti la credința catolică pe numeroșii păgâni, schismatici și necredincioși existenți în zonă.

Reverendissimo in Christo Patri domini Ioanni de Capistrano,
Domino et patri honorando

Orationes in domino debitas pro vestra salute et vita reverendissime in Christo pater et domine noster honorande. Quia his diebus certissime audivimus, ut venerabilis vestris paternitatis ad oppidum Themesuar pergere et nos quasi exules a predicatione ipsius vestris paternitatis, relinquere pretendat. Tamen nos adventum vestram paternitatem letanter animo exultanti expectavimus tamquam patris nostri honorandissimi, possumusque notificare eidem vestram paternitatem quomodo in medio nostri multi pagani, schismatici et increduli existunt, quia vestram paternitatem potest ad fidem convertere, licet nos universaliter personali presentia vestra paternitate ire non postpendimus et ire non omittimus. Sed tamen ipsos incredulos nobiscum ducere non possumus, quos nos ad fidem Christianitatis converti optaremus et sermonem eiusdem vestram paternitatem audire desideraremus. Ideo precamur pro Deo ipsam vestram paternitatem, quatenus dignetur vestram paternitatem in medium nostri venire, quoniam vestram paternitatem poterit nobis prebere auxilium salutiferum. Ecce enim his presentibus honorabilem dominum plebanum ad vestram paternitatem duximum destinandum, cuius dictis et relatibus fidem adhibeat credentie tamquam si nos coram vestram paternitatem essemus vobiscum colloquuturi. Scripta Lippe feria quinta ante festum sancti Matthei apostoli anno MCCCCLV.

Iudex et duodecim iurati, ceterique cives
et universi hospites de Lippa

II

1479, 21 februarie, Arad

MOL, Dl. 18167, transumpt în actul palatinului Mihail Ország de Guth din 19 martie 1479 (originalul probabil pe pergament, cu pecete atârnată).

Judele oraşului Lipova atestă că nobilul Sebastian Orszag și Dumitru Lewkews din Covăsiinți au ajuns la o înțelegere în privința viei numită Domomal, cel din urmă plătind nobilului șase florini și un vas de vin.

Nos, Simon Morsinay, iudex de Lippa, iuratique cives de eadem, significamus tenore presentium quibus expedit universis, quod presentis ipsibus cuiusdam fore octava vel citra instaret revolutio annualis, egregius Sebastianus Orzag onera suorum fratrum super se assumens ab una, parte superinde ex altera circumspetus Demetrius Lewkews de Kowazy coram nobis personaliter constituti confessi sunt in hunc modum, quod quamvis inter ipsos parentes unius vinee Domomal vocate materia litis digno ventillata extitissent, tamen ordinatura dispositionem certorum proborum virorum in talem devenissent pacis concordiam, uti prefatus Demetrius Lewkews annotato Sebastiano Orzag sex florenos et unum vas vini teneant, quibus sex florenos et uno vaso vini eidem Sebastiano Orzag plene et integre persolvisset, ab eodemque receptis, ipsius Demetrius Lewkews in pacifico dominio et tranquila possessione predictae vinee commisit, quitum, liberum et per omnia [expe]ditum¹ coram nobis reddidit, sic tum quod temporum in processu anotatus Demetrius Lewkews, iobagio eiusdem Sebastiani Orzag efficen[tur]¹, vigore et testimonio presentium mediante. Datum Orodini die Dominico ante festum beati Mathei apostoli, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono.

1. Documentul deteriorat.

III

1482, 3 iunie, Lipova

MOL, Dl. 25394, original, hârtie, pecete de închidere pe verso.

Judele oraşului Lipova îi scrie văduvei lui Ioan Variasy și îi cere să-i înapoieze fiica concetăţeanului său Ladislau Radich, în caz contrar iobagii nobilei doamne vor avea de suferit.

Generosa domina, nobis honoranda. Refert nobisque Ladislaus Radich, noster consocius, quomodo ad sepissimas petitionis filliam suam reddere nolissetis, quod intimmissetis ac sue consorti plura illicita verba intulissetis, cum autem quilibet homo sit liber sua progene. Ideo presentibus requirimus vestram generositatem, quibus filiam annotati Ladislai Radich eidem reddere velitis, alioquin quam primum vestris iobagionibus repere poterimus, detinebimus etiam capitum tenemus, donec dictam puellam feminitatis. Ex Lippa feria secunda post festum Sancte Trinitatis, anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo secundo.

Ambrosius Magnus
Iudex de Lippa

Verso: Generose domine relicte condam Johannis Waryasy, nobis honoranda.

IV

1514, 24 martie, Lipova

MOL, Dl. 38454, original, pergament, pecete dublă atârnată cu șnur verde.

Judele și jurații orașului Lipova atestă că văduva lui Simon Masas, George Doka cu soția și Ștefan Masas, au vândut lui Ioan Sebesy, pentru suma de 50 de florini, o moară a lor situată pe râul Mureș, învecinată spre răsărit cu moara lui Mathia Molnar, spre miazăzi cu drumul public, spre apus cu moara lui Toma Chery, iar spre miazănoapte cu râul Mureș.

Nos, Thomas Wadh iudex de Lippa, item Ladislaus Kwsthani, Petrus David, Franciscus Corrigator, Gaspar Aurifaber, Paulus Kalmar, Georgius Doka, Simon Nagh, Franciscus Lesy, Georgius Kozader, Emericus Ollipar, Georgius Zew iurati cives de eadem, memorie commendamus tenore presentium quibus expedit universis, quod relicta Simonis Masas, Georgius Doka cum coniuge sua ac Stephanus Masas nostras veniens in presentiam, sponte et libere fassi sunt isto modo, quod quoddam molendinum ipsorum in fluvio Moros, in vicinatatibus proborum virorum ab orientali molendinum Mathie Molnar, a meridionali via publica, ab occidentali molendinum Thomas Chery, ab aquilone fluvium Moros habitum et situatum, provido viro Johanne Sebesy, concivi nostro, pro florenis L plene et integre persolutis habitis et receptis dedissent, vendidissent et alienassent, iure perpetuo et irrevocabiliter

tenendum, posidendum pariter et habendum, quocunque sue placuerit voluntati facta etiam cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis ad eandem de iure spectantes, imo dedit, vendedit et alienavit coram nobis, eidem Johannem Sebesy in filios filiorum suorum heredumque per heredes nullo penitus contradictore apparente. Obligando se ex prelibatum Johannem Sebesy ac suos filios in pacifico dominio et tranquila possident pretacti molendini contra quoslibet impeditores tenere, protegere et conservare propriis suis laboribus et expensis, cassantis et revocantis omnibus alios literis prius super ipsum molendinum emanantis. In cuius rei memorie perpetuamque firmitatem presentes literas nostras dupplicis pendenti sigilli nostri minoris roboratas, duximus concedendas. Datum in vigilia annuntiationis dive Marie Virginis, anno Domini millesimo quingentesimo decimo quarto.

Verso: Super molendino Marosio.

V

1520, 24 decembrie. Lipova

MOL, Dl. 38462, pergament, pecete dublă atârnată cu șnur roșu.

Judele și jurații orașului Lipova atestă că Ioan Zabo a vândut lui Nicolae Kalmar, pentru suma de 60 de florini, o casă situată pe strada Sf. Ludovic, învecinată spre răsărit cu drumului orașului, spre miazăzi cu Ioan Nemeth, spre apus cu grădina lui Paul Kalmar, iar spre miazănoapte cu locul de curte al văduvei lui Ioan Sebesy.

Nos, Petrus Faber, iudex¹ de Lyppa et Paulus Kalmar, Franciscus Lesy, Gaspar Aurifaber, Thomas Thegez, Emericus Ollipar, Ladislaus Nylasy, Georgius Doka, Georgius Kowach, Johannes Danchak, Johannes Kozma, Nicolaus Zabo, Dominicus Thwrek iurati cives de eadem, damus pro memoria tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod providus vir Johannes Zabo, consocius noster, nostri veniens in presentiam sponte et libere fassus est isto modo, quod domum suam in platea Sancti Lodovici confessoris vicinitatibus proborum virorum cui a plaga orientali platea civitatis, ab meridionali Johannes Nemeth, ab occidente ortus Pauli Kalmar, ab australi vero parte fundus curie relicte condam Johannis Sebesy habitam et existentem, circumspecto viro Nicolao Kalmar, consocio nostro,

pro florenis sexaginta plene et integre persolutis habitis et receptis sub levatis que donasse ac vendidisse est, confessus iure perpetuo et irrevocabiliter, cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis ad eandem de iure spectantibus, tenendum, possidendum pariter et habendum quorumque sue placuerit voluntati faciendum, imo dedit, vendedit et alienavit coram nobis, eodem in filios filiorum heredumque per heredes et posteriores universas nullo penitus contradictore apparente. Tandem obligans se que prelibatum Nicolaum Kalmar ac suos filios in pacifico domino et tranquilla possessione prefate domus contra quoslibet causidicos et impeditores tenere, protegere ac conservare propriis suis laboribus et expensis, cassantis seu revocantis omnibus aliis literis prius super ipsam emanantis. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem has presentes literas nostras dupplicis pendenti sigilli nostri munimine roboratas, duximus annuendas. Datum in vigilia festi Nativitatis Christi, anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo.

1. Scris deasupra.

VI

1520, 24 decembrie, Lipova

MOL, Dl. 38463, pergament, pecete dublă atârnată cu șnur roșu.

Judele și jurații orașului Lipova atestă că preotul Tobias vândut lui Ioan Sebesy, pentru suma de 77 de florini, partea sa de casă moștenită de la tatăl său în piața orașului, învecinată spre răsărit cu grădinile răposaiilor Paul Nemeth și Ioan Sebesy, spre miazăzi cu casa fiilor lui Albert călătorul, spre apus cu piața orașului, iar spre miazănoapte cu casa răposatului Mihail Kappronchay.

Nos, Petrus Faber, iudex de Lyppa et Paulus Kalmar, Franciscus Lesy, Thomas Thegez, Emericus Ollipar, Ladislaus Nylasy, Dominicus Thwrek, Johannes Kozma, Gaspar Aurifaber, Georgius Doka, Georgius Kowach, Johannes Danchak, Nicolaus Zabo, iurati cives de eadem, damus pro memoria tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod discretus Thobias presbiter nostram veniens in presentiam sponte et libere fassus est in hunc modo, quod directam et equale dimidietatem domus sue a patre sue revolutam, in teatro civitatis sitam, in vicinitatibus proborum

virorum cui a parte orientali ortus relicte condam Paulo Nemeth ac ortus condam Johannes Sebesy, ab meridionali domus filiorum condam Alberti Viatoris, ab occidente teatrum civitatis, ab australi vero parte domus condam Michaelis Kappronchay habitam et existentem, circumspecto viro Johannes Sebesy, dicto nostro consocio, pro florenis septuaginta septum plene et integre persolutis habitis et receptis donasse et vendidisse est, confessus iure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum pariter et habendum, cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis ad¹ eandem¹ de iure¹ spectantibus¹ ac pertinere, debentis quorumque sue placuerit voluntati, imo vendedit et alienavit coram nobis, eidem in filios filiorum nullo penitus contradictore apparente. Tandem obligans se que prenommatum Johannem Sebesy ac suos filios in pacifico domino et tranquila possessione pretacte domus contra quoslibet causidicos et impeditores tenere, protegere ac conservare propriis suis laboribus et expensis, cassantis sew revocantis omnibus aliis literis prius super ipsam domum emanantis. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem has presentes literas nostras dupplicis pendenti sigilli nostri minoris roboratas, duximus annuendas. Datum in vigilia festi Nativitatis Christi, anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo.

1. Cuvinte uitate și scrise ulterior sub text.

VII

1525, 24 decembrie, Lipova

MOL, Dl. 38467, pergament, pecete dublă, atârnată cu șnur roșu și alb.

Judele și jurații orașului Lipova atestă că s-a prezentat Mathias Zygeartho din Timișoara, executorul testamentar al răposatei Ursula Danchul, care a vândut lui Nicolae Kalmar, pentru suma de 88 de florini, o vie situată pe dealul Vas, învecinată spre răsărit cu drumul public, spre miazăzi viile lui Mathius Darabus și Ioan Paysgyartho, spre apus cu un curs de apă, iar miazănoapte cu via lui Ioan Gerke.

Nos, Mathias Lwkachi, iudex de Lippa et Thomas Chery, Thomas Wadh, Johannes Danchak, Petrus Faber, Franciscus Zygeartho, Nicolaus Zabo, Franciscus Lesy, Johannes Radnay, Stephanus Chyzar, Petrus Fodor, Martinus Kalmar, Georgius Simon, iurati cives de eadem, damus pro memoria

tenore presentium significantes quibus incumbit universis, quod providus Mathias Zygeartho de Themeswar executor condam honeste domine Ursule Danchwl nostram veniens in presentiam sponte et libere fassus est in hunc modo, quod vinea prefate Ursule in monte Vas in vicinitatibus cui a plaga orientali via publica, meridionali Mathius Darabus et ex illa parte a Johanne Paysgyartha, nostro consocio, emit unam vineam incultam pro florenis tribus que tam unam existit, ab occidentali rivulus, ab aquilloni vinea Johannes Gerke ac via publica habitam et existentem, provido Nicolao Kalmar, nostro consocio, pro florenis octuaginta octo plene et integre persolutis, habitis et receptis, dedisset, vendidisset et alienasset iure perpetuo et irrevocabiliter, cum omnibus utilitatibus et pertinentiis esdem ad eandem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, tenendum, possidendum pariter et habendum quorumque sue placuerit voluntate faciendum, imo dedit, vendedit et ascripsit coram nobis eidem in filios filiorum heredumque per heredes nullo penitus contradictore apparente. Assumens nichilominus que prelibatum Nicolaum Kalmar ac suos proles in pacifico domino et tranquilla possessione pretacte vinee contra quoslibet impeditores et causidicos tenere, protegere ac conservare propriis suis laboribus et expensis, cassantis et revocantis omnibus aliis literis prius super ipsam emanantis. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem has presentes literas nostras duplici pendenti sigilli nostri minoris roboratas, duximus concedendas. Datum in vigilia festi Nativitatis Christi, anno eiusdem humanitatis millesimo quingentesimo vigesimo quinto.

VIII

1531, 20 decembrie, Lipova

MOL, P 692 Ujhelyi család, 1 tétel, 1 csomó, 1531, original, hârtie, pecete aplicată sub text (în câmpul peceții o corabie, iar de jur împrejur scrie S. *Civitatis de Lippua*)

Judele și jurații orașului Lipova, la cererea doamnei Sofia, transcriu și certifică testamentul răposatului ei soț, Nicolae Kalmar.

Ioannes Danchak, iudex de Lippa et ceterique iurati civis de eadem, damus pro memoria tenore presentium significantes quibus incumbit universis, quod honesta domina Sophia, relicta condam providi Nicolai Kalmar, consoci

nostri, nostram veniens in presentiam exhibuit et presentavit nobis quasdam literas testamentarie prefati Nicolai Kalmar, mariti sui, petens nos cum instantiam precum ut easdem de verbo ad verbum sub sigillo minori civitatis nostre transsummi et transcribi foret dignaretur, quarum tenor verbalis id est: (urmează testamentul lui Nicolae Kalmar din 26 ianuarie 1528. El lasă bani și bunuri diverselor rude și apropiaților, pentru săraci și mile, precum și bisericilor și conventelor din oraș). Nos itaque iustis et congruis petitionibus prefate domine Sophie inclinari volentes quia iuste et legitimis fore conspiciebant, prefatas literas testamentariam non abrassas nec in aliqua sui parte suspectas sineque diminutionem et augmento aliquali sub sigillo minoris et autentico civitatis nostre transsummi et transcribi fecimus pro cautela uberiolem. Datum in Lyppa feria quarta ante festum beati Thome apostoli, anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo primo.

IX

1539, 24 decembrie, Lipova

Originalul pe pergament, cu pecete dublă atârnată cu șnur roșu, se păstra în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în arhiva familiei Fiáth. În prezent nu se mai regăsește printre actele Fiáth ajunse în MOL.

Copie: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Pesty Frigyes gyűjteménye.

Judele și jurații orașului Lipova atestă că s-a prezentat preotul Sivko, executor testamentar al lui Ioan de Tusvar, care a declarat că a vândut răposatului voievod Radić casa lui Jovko pentru suma de 20 de florini. Iovana, văduva voievodului Radić, vinde la rândul ei nobilului Ioan Babigh și soției Stana, jumătate din casă, învecinată spre răsărit cu drumul orașului, spre miazăzi cu casa lui Ștefan Fodor, spre apus cu grădina lui Gaspar Chery, iar spre miazănoapte cu casa urmașilor lui Peyo Rokligh.

Nos, Stephanus Zabo, iudex de Lyppa et Ioannes Danchak, Stephanus Masas, Petrus Fodor, Anthonius Kys, Nicolaus literatus, Andreas Statipar, Laurentius Olah, Philipus Arcupar, Petrus literatus, Ioannes Statupar, Thomas literatus, Ioannes Zewch iurati cives de eadem, damus pro memoria tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod discretus Sywko pap de Thwswar, executor et testamentarius legitimus condem Ioannes de eadem

Thwswar, nostram veniens in presentiam sponte et libere fassus est in hunc modum, quod domum prefati condam Jowko iuxta legationem suam dedisset et vendidisset nobili condam Radich vayvodhe de Cheben pro florenis duodecim plenarie et integre ab eodem Radich receptis. Dominam eciam Jowanam, relictam prefati nobilis condam Radich vayvode ab una ac nobilis Ioannes Babigh dominaque Sthano consors sua partibus ab altera, similiter nostram accedendo in presentiam protullerunt que in hunc modum, quod prefatam dominam cum certis et probis hominibus estimare fecissent, ipsamque domum eo quia super ipsam edificassent, estimassent ad florenos quadraginta et nobilis Ioannes Babigh prefatus directam et equalem medietatem pretactorum florenorum, videlicet viginti, omnino et totaliter persoluissent, asserite dominus Jowane ipsamque dominam Jowanam totalem portionem suam qua ipsam in domo prefata iure hereditario attigisset et concernisset, prefatis nobili Ioanni Babigh ac domine Sthano, coniugi sue, dedisset et concedisset iure perpetuo et irrevocabiliter, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis eiusdem ad eandem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, ipsaque domus adiacet et convicinatur cui a parte orientali platea civitatis, ab meridionali domus Stephani Fodor, ab occidentali ortus Gasparis Chery, ab australi domus prolium condam Peyo Rokligh, imo dederunt et vendiderunt coram nobis, eisdem in filios filiorum heredumque per heredes nullo penitus contradictore apparente. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem has literas nostras duplici pendentis sigilli nostri munimine roboratas, duximus concedendas. Datum in vigilia festi Nativitatis Christi, anno eiusdem Nativitatis millesimo quingentesimo tricesimo nono.

X

1542, 13 martie, Lipova

Slovensky Národný Archiv, Bratislava, Hodnoverné miesto lelesky konvent, Acta anni 1542, nr. 48, original, pergament, pecete dublă, parțial distrusă, atârnată cu șnur de culoare albastru si verde, împletite în jurul unui fir auriu.

Ediție: Marius Diaconescu, *Un episcop sârb la Lipova în 1542*, în *Arhiva Istorică a României*, serie nouă, vol. I, 2004, nr. 2, p. 30.

Judele și jurații orașului Lipova atestă că doamna Magdalena, văduva lui Luca, a vândut lui Pavel, preotul sârbilor, pentru suma de 31 de florini, o casă învecinată spre răsărit cu pământul

oraşului, spre miazăzi cu casa lui Toma Zahwohyth, spre apus cu strada oraşului, iar spre miazănoapte cu casa episcopului sârbilor.

Nos, Stephanus Zabo iudex, Ioannes Danchak, Laurentius Olah, Anthonius Kys, Philippus Igyartha, Petrus Fodor, Nicolaus litteratus, Bonaventura litteratus, Ioannes Vad, Blasius Mezaros, Ambrosius Dako, Nicolaus Mezaros iurati cives Lyppaiensis, memorie commendamus, quod honesta domina Magdalena relicta Lwkone coram nobis personaliter constituta fassa extitit in hunc modum, quomodo ipsa quendam domum suam in vicinitatibus orientali terra civitatis, meridionali Thome Zahwohyth, occidentali platea civitatis, septemtrionali domus episcopy Rascianorum sitam et habitam, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet ad eandem domum spectantibus, nemine penitus contradicente, vendidisset et assignasset discreto Paulo presbitero Rascianorum et per eum cui maluerit in vita vel in morte conferendam iure perpetuo et paciffice possidendam pariter et habendam, imo vendidit et assignavit coram nobis pro florenis triginta et uno plene perceptis et habitis ab eodem. Assumpsitque preterea memorata domina Magdalena eundem Paulum sacerdotem antedictum cunctosque suos successores ab omnibus ratione pretacte domus ac universorum utilitatum eiusdem contra quoslibet impetere, intendere, deffendere et tueri propriis suis laboribus et expensis secundum usum et consuetudinem civitatis nostre ab antiquo approbatam. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes nostras litteras sigilli nostri munimine roboratas duximus concedendas. Datum in civitate nostra Lyppa feria sexta proxima post dominicam Iudica anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo.

Verso (scris de altă mână): Nicolaus.

XI

Circa 1540-1550

MOL, P 692 Ujhelyi család, 1 tétel, 1 csomó, 1540-1550, original, pergament, pecete dublă atârnată cu şnur de culoare roşie-galben şi verde.

Judele şi juraţii oraşului Lipova atestă că Elena, văduva lui Lazăr Zuch de Baia din Criş, fiica lui Thoma Chery, a vândut lui Mihail Berecksy casa tatălui său din piaţa oraşului, învecinată cu urmaşii lui George Doka şi cu măcelăria oraşului.

Nos, Stephanus Zabo, iudex, item Ioannes Danchak, Michael Berecksy, Lucas Zeplaki, Nicolaus Balko, Gregorius literatus, Bonaventura literatus, Ioannes Gywrath, Blasius Nagh, Nicolaus literatus, Ioannes Paysgyartho, Ladislaus Kalmar, Michael Beno, iurati cives civitatis Lyppa, memorie commendamus, quod honesta domina Helena, relicta condam Lazarius Zuch de Keresbanya, filia scilicet condam Thome Cheri coram nobis personaliter constituta fassa extitit in hunc modum, quomodo ipsa domum condam patris sui, in teatro civitatis, in vicinitatibus prolium condam Georgium Doka et maccello civitatis exutraque partibus sitam et habitam, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet ad eandem domum spectantes, nemine penitus contradicente, vendidisset et assignasset nobili Michaeli Berecksy, concivi nostro, et per eum cui maluerit in vita vel in morte conferendum, iure perpetuo et pacifice possidendum pariter et habendum, immo vendidit et assignavit coram nobis pro florenis centum et (...)¹ quorum (...)².

1. Loc liber în document.

2. Partea finală a documentului nu a mai fost scrisă.

XII

1544, 29 martie, Lipova

MOL, MOL, P 692 Ujhelyi család, 1 tétel, 1 csomó, 1544, original, pergament, pecete dublă atârnată cu șnur de culoare roșie (în câmpul peceții o corabie al cărei catarg în formă de cruce este încadrat de doi aștri iar de jur împrejur scrie *S. Civitatis de Lippua*).

Judele și jurații orașului Lipova atestă că Bonaventura Vad a vândut lui Mihail Berecksy, pentru suma de 6 florini și 25 de denari, un fâneaț aflat sub dealul Zriniak, învecinat spre răsărit cu urmașul doamnei Warochy, spre miazăzi cu dealul Zriniak, spre apus cu văduva lui Petru Balko și spre miazănoapte cu Dumitru Horvath.

Nos, Stephanus Zabo, iudex, item Ioannes Danchak, Michael Zakachy, Lucas Zeplaki, Nicolaus Balko, Gregorius literatus, Bonaventura literatus, Ioannes Gywrath, Blasius Nagh, Nicolaus literatus, Ioannes Paysgyartho, Ladislaus Kalmar, Michael Beno, iurati cives civitatis Lyppa, memorie commendamus, quod honestus Bonaventura Vad, concivis noster, coram nobis

personaliter constitutus fassus extitit in hunc modum, quomodo ipse quoddam fenetum suum subtus monte Zrynyak in vicinitatibus orientali nepotum Warochyne, meridionali tensus ad monte Zrynyak, occidentali relicte Petri Balko, septemtrionali Demetri Horwath situm et habitum, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet ad eundem fenetum spectantes, nemine penitus contradicente, vendidisset et assignasset nobili et egregio Michaeli Bereczkssy, concivi nostro, et per eum cui maluerit in vita vel in morte conferendum, iure perpetuo et pacifice possidendum pariter et habendum, immo vendidit et assignavit coram nobis pro florenis sex et denariis viginti quinque plene perceptis et habitis ab eodem. Assumpsitque preterea memoratus Bonaventura Vad eundem Michaellem Bereczkssy antedictum cunctosque suos successores ab omnibus ratione pretacti feneti ac universarum utilitatum eiusdem contra quoslibet impetitores intentes defendere et tueri propriis suis laboribus et expensis, secundum usum et consuetudinem civitatis nostre ab antiquo approbatam. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes nostras literas sigilli nostri munimine roboratas, duximus concedendas. Datum in civitate Lyppa sabbato proximo post festum Annunciationis beatissime Virginis Marie, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quarto.

XIII

1548, 23 martie, Lipova

MOL, NRA, fasc. 536, nr. 13, original, pergament, pecete atârnată cu şnur roşu (în câmpul peceţii o corabie, iar de jur împrejur serie *S. civitatis de Lippua*).

Judele şi juraţii oraşului Lipova atestă că doamna Eva, văduva lui Toma Redak, a vândut pentru suma de 77 de florini doamnei Petronela, văduva lui Toma Dienesy, o casă moştenită de la mama sa, situată pe strada Sf. Ludovic, învecinată spre răsărit cu zidul cetăţii, spre miazăzi cu grădina lui Francisc Pathochy, spre apus cu casa lui Petru Bizerey şi spre miazănoapte cu casa lui Grigore Nagy.

Nos, Benedictus Fekethe, iudex civitatis Lyppa et Nicolaus Zabo, Lucas Zeplaky, Laurentius Olah, Bonaventura literatus, Nicolaus Balko, Gregorius Nagh, Ambrosius Dako, Stephanus Zewlossy, Demetrius Horwath, Anthonius Mensipar, Michaelis Nagh et Paulus Olah, iurati cives de eadem, memorie commendamus per presentes, quod honesta domina Eva, relicta condam nobilis Thome Redak, testamentarie condam matris sue, relicte condam domine

Elene Francisci Chery nostram veniendo in presentiam sponte et libere fassa est in hunc modum, quomodo domum prefate domine relicte Francisci Chery in platea Sancti Ludovici in vicinitatibus ab oriente murus civitatis, a meridie hortus Francisci Pathochy, ab occidente domus Petri Byzerey, a septemtrione domus Gregory Nagh habitum et existentem, nobili domine Petronelle, relicte condam nolilis Thome Dienesy, pro florenis septuaginta septem plene persolutis et receptis dedisset, vendidisset et alienasset iure perpetuo et irrevocabiliter, cum omnibus utilitatibus et pertinentiis ad eandem domum spectantibus, tenendum, possidendum pariter et habendum, immo dedit, vendidit et alienavit, coram nobis in filios filiorum heredumque per heredes nullo penitus contradictore apparente. Assumens nichilominus prelibatam dominam Petronellam et suos successores in pacifico dominio et tranquilla possessione prefate domus contra quoslibet illegittimos impetitores et causidicos protegere et conservare propriis suis laboribus et expensis, causantis et revocantis omnibus aliis literis prius super ipsam emanatis. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem has presentes literas nostras duplici pendenti sigilli nostre civitatis roboratas, duximus concedendas. Datum Lyype, feria sexta post dominicam Iudica, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo octavo.

DOCUMENTS OF LIPOVA URBAN AUTHORITIES
(1455-1548)

Abstract

Lipova was one of the main urban centers of the Banat in the Middle Ages. Placed on the Mures valley, the city developed especially in the fifteenth and sixteenth centuries. This urban center is a happy case of investigation, because of the 18 documents issued by municipal authorities in the Plain Banat, which have been preserved and known in the present, 13 come from this town. The first is from 1455 and the last was emitted in 1548, covering a period of over 100 years of the city history. The documents provide valuable information on the urban institutions situation (an iudex accompanied by 12 jurors), the economic situation (the presence of numerous artisans and merchants), on the topography of the city, but also on ethnic or religious state (the first mention of an orthodox bishop in the Banat). Their unabridged editing allows a better understanding of the social, economic and religious environment of the medieval Banat and offers the possibility of further analysis on urban development of the province.